

Το σύστημα των κυμαινόμενων συναλλαγματικών ισοτιμιών και η τρέχουσα προβληματική για τις διεθνείς νομισματικές σχέσεις

Η οριστική επικράτηση του συστήματος των κυμαινόμενων συναλλαγματικών ισοτιμιών το 1973, επισφραγίζοντας το τέλος της «λαμπρής τριακονταετίας», μετέβαλε κατά δραστικό τρόπο το τοπίο των διεθνικών οικονομικών σχέσεων. Η περίοδος που διανύθηκε μέχρι σήμερα χαρακτηρίστηκε αρχικά από μία φάση κάμψης της διεθνούς οικονομικής δραστηριότητας (1973-1982) και στην συνέχεια από μία φάση ανόδου (1982-1989) χωρίς όμως το ενδεχόμενο πως και οι μετέπειτα εξελίξεις θα είναι εξ ίσου ευνοϊκές να αποτελεί αυτή την στιγμή πεποίθηση. Η ανησυχία για τις εμφανιζόμενες διεθνείς πληθωριστικές πιέσεις όπως και για την κάμψη του ρυθμού αύξησης του ΑΕΠ των ανεπτυγμένων χωρών τροφοδοτεί έναν ευρύτερο προβληματισμό στα πλαίσια του οποίου το ζήτημα των συναλλαγματικών ισοτιμιών έχει κεντρική θέση.

Α' Οι απόψεις υπέρ του συστήματος των κυμαινόμενων συναλλαγματικών ισοτιμιών

Οι υποστηρικτές του υφιστάμενου καθεστώτος, με προεξάρχοντα ανάμεσά τους τον Μίλτον Φρήντμαν ο οποίος από τις δεκαετίες ήδη του '40 και του '50 υποστήριζε την ανάγκη μεταπήδησης από τις σταθερές ισοτιμίες του Μπρέττον-Γούντς στις ελεύθερα κυμαινόμενες, θεωρούν πως αυτό σε γενικές γραμμές είναι επιτυχημένο και ο απολογισμός του θετικός.

Το πρώτο επιχείρημα για την υποστήριξη της άποψής τους είναι πως ένα σύστημα που θα στηριζόταν σε μία ενιαία παγκόσμια νομισματική μονάδα, όπως στην πραγματικότητα συνέβαινε με τον «κανόνα χρυσού» στην περίοδο 1870-1914, είναι σήμερα ανέφικτο και εξωπραγματικό. Έτσι η μόνη πραγματική επιλογή που υπάρχει είναι ανάμεσα σε κυμαινόμενες ισοτιμίες από την μία και σε σταθερές μεν, επιδεχόμενες διορθωτική τροποποίηση δε (όπως αυτές της περιόδου 1945-1968 και 1968-1973) από την άλλη. Αυτό το δεύτερο ενδεχόμενο, σύμφωνα πάντα με την εν λόγω άποψη, είναι,

όπως άλλωστε πιστοποιεί και η κατάληξη του συστήματος του Μπρέττον-Γουντς, το χειρότερο δυνατό: επιτρέπει στις «άφρονες» κυβερνήσεις που ακολουθούν πληθωριστική πολιτική να επιβάλλουν τους ίδιους υψηλούς ρυθμούς πληθωρισμού και στις «σώφρονες» εκείνες κυβερνήσεις που εάν αφήνονταν ελεύθερες θα επέλεγαν πολύ χαμηλότερο ρυθμό ανόδου των τιμών. Αυτό είναι αναπότρεπτο αφ' ης στιγμής οι κυβερνήσεις έχουν αμοιβαία δέσμευση να διατηρούν μια σταθερή ισοτιμία ανάμεσα στα νομίσματά τους: η νομισματική κυκλοφορία της χώρας με τον υψηλότερο ρυθμό πληθωρισμού, ενώ ονομαστικά παραμένει αναλλοίωτη, πραγματικά, από άποψη αγοραστικής δύναμης, υποτιμάται με αποτέλεσμα να σπεύδουν όλοι να την ανταλλάζουν με ξένο συνάλλαγμα το οποίο στην συνέχεια κατευθύνεται για αγορές στις ξένες οικονομίες όπου αυξάνοντας τον όγκο της νομισματικής κυκλοφορίας και την ζήτηση αυξάνει επίσης και το επίπεδο των τιμών. Έτσι αφαιρείται από την κάθε κυβέρνηση η δυνατότητα να χρησιμοποιεί την νομισματική πολιτική ως μέσο για την επίτευξη των ιδιαίτερων στόχων που θέτει. Μοιραία κάποια στιγμή, όταν το κόστος της διατήρησης των σταθερών ισοτιμιών γίνεται ιδιαίτερα μεγάλο, οι κυβερνήσεις αποχωρούν από την συμφωνία και το σύστημα καταρρέει δημιουργώντας πληθωριστικά ωστικά κύματα όπως ακριβώς συνέβη το 1973. (Το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα κατά τους υποστηρικτές των κυμαινόμενων ισοτιμιών αποτελεί την μοναδική περίπτωση που οι σταθερές ισοτιμίες φαίνεται να έχουν πετύχει, αυτό όμως οφείλεται κυρίως στο τυχαίο γεγονός της αντιπληθωριστικής εμμονής που χαρακτηρίζει την οικονομική ηγέτιδα της Δυτικής Ευρώπης, την Δυτική Γερμανία).

Το δεύτερο επιχείρημα για την υποστήριξη των κυμαινόμενων ισοτιμιών είναι πως μέσα από την διακύμανση της εξωτερικής ισοδυναμίας ενός εθνικού νομίσματος επιτυγχάνονται οι εκάστοτε απαραίτητες προσαρμογές στο εξωτερικό ισοζύγιο της χώρας. Οι αυξήσεις του επιπέδου των τιμών ή η υστέρηση του ρυθμού ανόδου της παραγωγικότητας ως προς τις ανταγωνίστριες χώρες, περιορίζουν την ανταγωνιστικότητα των παραγομένων προϊόντων και τείνουν να δημιουργήσουν ελλείμματα στο εξωτερικό ισοζύγιο. Μία λύση βέβαια θα ήταν η μείωση των ονομαστικών και ταυτόχρονα πραγματικών μισθών των εργαζομένων, μείωση η οποία θα είχε σαν αποτέλεσμα αφ' ενός μεν την αύξηση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας των προϊόντων (μέσω των περιθωρίων μείωσης της τιμής τους που θα δημιουργούσε), αφ' ετέρου δε επιβράδυνση του πληθωρισμού. Μόνο που κάτι παρόμοιο είναι ανέφικτο είτε λόγω των σχετικών ακαμψιών που παρουσιάζει η αγορά εργασίας είτε λόγω της ύπαρξης των εργατικών συνδικάτων που δεν συναινούν. Έτσι η δεύτερη, και περισσότερο πρακτική λύση, είναι η υποτίμηση του νομίσματος που καθιστά τα παραγόμενα προϊόντα πιο ανταγωνιστικά με τον ίδιο, σε τελική ανάλυση, τρόπο: μειώνει τα πραγματικά (αλλά όχι και τα ονομαστικά αυτή την φορά) ημερομίσθια των εργαζομένων. (Εδώ βέβαια οι οπαδοί των «κυμαινόμενων ισοτιμιών», όταν συμβαίνει να είναι και «νομισματιστές» ή «νεο-νεοκλασικοί», εμφανίζονται κραυγαλέα ανακόλουθοι: θεωρούν πως το φαινόμενο της «αυταπάτης του χρήματος» λειτουργεί προς την επιθυμητή κατεύθυνση στην περίπτωση της «ανοιχτής» οικονομίας, πράγμα που δεν παραδέχονται – και σωστά – στην περίπτωση μιας οικονομίας που εξετάζεται ως «κλειστή»). Η προσαρμογή αυτή μάλιστα γίνεται σταδιακά κατά τρόπο που εξωθεί την «κερδοσκοπική» δραστηριότητα να δράσει διορθωτικά. Αντίθετα, λέει πάντα η ίδια πεποίθηση, στις σταθερές ισοτιμίες όταν γίνει αντιληπτό πως επιβάλλεται μεσοπρόθεσμα μία «διορθωτική» υποτιμητική τροποποίηση, η κερδοσκοπία εξανεμίζει όλα τα συναλ-

λαγματικά αποθέματα της κεντρικής τράπεζας δημιουργώντας προβλήματα στο εμπόριο και εξαναγκάζοντας τις νομισματικές αρχές να επισπεύσουν την ρύθμιση αυτή.

Ο απολογισμός των 17 ετών εμπειρίας από την λειτουργία του συστήματος είναι, κατά τους οπαδούς των κυμαινόμενων ισοτιμιών, θετικός: μπορεί βεβαίως κατά την πρώτη δεκαετία να υπήρχε σχετικά υψηλός ρυθμός του πληθωρισμού παγκοσμίως αλλά αυτό οφείλονταν σε δύο αιτίες που δεν υφίστανται πλέον: αφ' ενός στην έκρηξη της τιμής των υγρών καυσίμων που συνέπεσε χρονικά με την καθιέρωση του συστήματος και αφ' ετέρου στην διαδικασία «τριθής» και απόκτησης εμπειρίας από τις κυβερνήσεις σχετικά με τις κυμαινόμενες ισοτιμίες. Όμως στην συνέχεια το σύστημα άρχισε να επιδρά ευνοϊκά μειώνοντας τον πληθωρισμό και αυξάνοντας τον μέσο ρυθμό ανάπτυξης διεθνώς. Από την θητεία τους στο καθεστώς των κυμαινόμενων ισοτιμιών οι κυβερνήσεις διδάχθηκαν – με υποδειγματική περίπτωση αυτή των Άγγλων Συντηρητικών – ότι η εφαρμογή αντιπληθωριστικής πολιτικής δεν έχει αρνητικές πολιτικές επιπτώσεις όσον αφορά την εκλογική τους απήχηση. Έτσι, κατά τον Μίλτον Φρήντμαν, η εγκατάλειψη του συστήματος τώρα που αυτό έχει εδραιωθεί και λειτουργεί προς θετική κατεύθυνση θα ήταν μία πράξη αφροσύνης.

Β' Οι απόψεις εναντίον του συστήματος των κυμαινόμενων συναλλαγματικών ισοτιμιών

Τα επιχειρήματα των πολεμιών του καθεστώτος των κυμαινόμενων ισοτιμιών θα μπορούσε να πει κανείς ότι εκφράζονται με πολύ εντονότερο τρόπο. Ο γάλλος, βραβευμένος με Νόμπελ το 1988, καθηγητής Μωρίς Αλλέ θεωρεί ότι οι παγκόσμιες νομισματικές και πιστωτικές σχέσεις, στηριγμένες στο σαθρό υπόβαθρο των κυμαινόμενων ισοτιμιών, οδηγούνται σε μία άνευ προηγουμένου καταστροφή. Η κερδοσκοπική δραστηριότητα δημιουργεί διεθνώς μία κίνηση κεφαλαίων πολλαπλάσια της αξίας των διεθνών εμπορικών συναλλαγών. Το 1980, για παράδειγμα, η κίνηση των κεφαλαίων διεθνώς ήταν του ύψους των 94 δις δολλαρίων σε αντίθεση με την αξία του εμπορίου που περιορίστηκε σε 7,6 δις δολάρια. Κινήθηκαν δηλαδή 12 περίπου φορές περισσότερα δολάρια απ' όσα χρειαζόνταν για τους σκοπούς των συναλλαγών και φυσικά το κίνητρο δεν ήταν άλλο από την κερδοσκοπία. Το 1989 οι κινήσεις των κεφαλαίων ήταν 490 δις και η αξία του εμπορίου μόλις 12,4, δηλαδή τα κεφάλαια ήταν 34 φορές περίπου περισσότερα από την αξία των εμπορευμάτων. Σε αυτές τις συνθήκες βέβαια η κίνηση των συναλλαγματικών ισοτιμιών έχει αποδεσμευθεί συνολικά σχεδόν από την εξέλιξη των εμπορικών ισοζυγίων και των πληθωριστικών δεικτών των επί μέρους χωρών ενώ επίσης ασθενέστατη είναι και η συσχέτισή της με την κίνηση των επιτοκίων. Η θεωρία της «ισότητας της αγοραστικής δύναμης» βέβαια υποστηρίζει ότι η «απροσδιοριστία» αυτή αφορά τις βραχυπρόθεσμες και μεσοπρόθεσμες τάσεις ενώ μακροχρόνια ο μέσος όρος των ισοτιμιών κινείται γύρω από τις συνιστώσες που καθορίζουν οι λειτουργίες του υπαρκτού οικονομικού κόσμου. Όμως ούτε και αυτή η θεωρία φαίνεται να επιβεβαιώνεται, προς το παρόν, από τα γεγονότα.

Ενώ λοιπόν η κίνηση των συναλλαγματικών ισοτιμιών καθορίζεται από την δραστηριότητα της «κερδοσκοπίας», το μέγεθος του βαθμού στον οποίο έχει φθάσει η

αποσύνδεση της «χρηματιστηριακής-κερδοσκοπικής» οικονομίας από την πραγματική φαίνεται από το γεγονός ότι οι συζητήσεις των οικονομολόγων έχουν εστιασθεί στο ερώτημα αν οι μεταβολές, κυρίως του δολλαρίου, ακολουθούν μία «τυχαία πορεία» ή αν καθορίζονται από κάποιους λόγους ψυχολογικών μετατοπίσεων στην μάζα των κερδοσκόπων που τους οδηγούν σε μία δεδομένη στιγμή να προστρέχουν για ενδείξεις στην ακολουθητέα οικονομική πολιτική των κυβερνήσεων ενώ σε μία άλλη στιγμή τους παρωθούν, αγνοώντας όλα τα προηγούμενα, να ακολουθήσουν απλώς τις ανοδικές ή καθοδικές τάσεις θεωρώντας ότι βραχυπρόθεσμα τουλάχιστον δεν θα μεταβληθούν.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα της αποσύνδεσης μεταξύ συναλλαγματικών ισοτιμιών και πραγματικής οικονομίας αποτελεί η περίπτωση του δολλαρίου στην περίοδο 1985-1988 όταν η, σταθμισμένη με βάση τις εξωτερικές εμπορικές συναλλαγές των ΗΠΑ, τιμή του μειώθηκε κατά 40% χωρίς αυτό να οφείλεται σε μία αντίστοιχη αύξηση του πληθωρισμού η οποία θα έπρεπε έτσι να αντισταθμισθεί αλλά και χωρίς να παρουσιαστεί μία αντίστοιχη βελτίωση στο εμπορικό ισοζύγιο. Αρχικά βέβαια διατυπώθηκε το επιχείρημα ότι υφίσταται ένας ετεροχρονισμός μεταξύ της υποτίμησης και των θετικών της επιδράσεων στις εισαγωγές και στις εξαγωγές (η λεγόμενη «καμπύλη J») όμως και μετά την πάροδο του σχετικού χρόνου οι βελτιώσεις ήταν δυσανάλογα μικρές σε σχέση με το εύρος της υποτίμησης.

Ένα άλλο επιχείρημα εναντίον των κυμαινόμενων ισοτιμιών είναι ότι με τον προσδιοριστό τρόπο κίνησής τους δεν μεταφέρουν διεθνώς την σωστή οικονομική πληροφόρηση που θα επέτρεπε μία αξιοποίηση των υπαρχόντων παραγωγικών πόρων η οποία θα θρυσκόταν όσο το δυνατόν πιο κοντά στην βέλτιστη σχέση του παγκόσμιου καταμερισμού εργασίας. Αναφέρεται για παράδειγμα ότι ένας ασιάτης εξαγωγέας προς τις ΗΠΑ δεν θα αντιδράσει με αύξηση της σε δολάρια τιμής του προϊόντος του όταν η ισοτιμία του νομίσματος των ΗΠΑ μειωθεί κατά ένα μικρό ποσοστό, και αυτό γιατί κανείς δεν μπορεί να τον διαβεβαιώσει πως δεν θα υπάρξει σε λίγο μία αντίστοιχου μεγέθους ανατίμησή του. Με το να διατηρεί για όσο καιρό περισσότερο γίνεται τις σε συνάλλαγμα τιμές των προϊόντων του σταθερές, μειώνει την αβεβαιότητα και ελαχιστοποιεί το λειτουργικό του κόστος το οποίο θα αύξανε σημαντικά εάν ακολουθούσε κατά πόδας τις διακυμάνσεις του δολλαρίου. Το περιοδικό Economist μάλιστα, προχωρώντας περισσότερο την κριτική του σε αυτό το σημείο θεωρεί ότι η αστάθεια των συναλλαγματικών ισοτιμιών οδηγεί τους παραγωγούς σε επενδυτική αδράνεια και αποφυγή λήψης πρωτοβουλιών κατά τον ίδιο τρόπο που θα επιδρούσε ένας σοβαρός φόρος επί του διεθνούς εμπορίου και των επενδύσεων. Επιπλέον, λέει πάλι το Economist, παρωθεί πολλές εταιρείες να πωλούν τα προϊόντα τους σε σημαντικά διαφορετικές τιμές στις διάφορες αγορές του κόσμου με αποτέλεσμα αντί να υπάρχει μία ενιαία παγκόσμια αγορά να υπάρχει μία σειρά από εθνικές υπο-αγορές. Όπως όμως είναι γνωστό όταν δεν ισχύει παγκοσμίως ο κανόνας της ενιαίας τιμής ενός «διεθνώς εμπορευσίμου» αγαθού καταρρακώνεται και η λειτουργία της αρχής του «συγκριτικού πλεονεκτήματος» με αποτέλεσμα το διεθνές εμπόριο να μην λειτουργεί προαθητικά για την ανάπτυξη.

Οι συναλασσόμενοι σε διεθνές επίπεδο επιδιώκουν βέβαια, χρησιμοποιώντας διάφορες πιστωτικές πρακτικές που έχουν αναπτυχθεί (όπως η «προθεσμιακή αγορά» συναλλάγματος και η «ανταλλαγή» των συναλλαγματικών υποχρεώσεων), να αποδυναμώσουν το ισχυρό αντικίνητρο που δημιουργεί για την δραστηριότητά τους η συ-

ναλλαγματική αθεβαιότητα. Όμως το εύρος και η σημασία αυτών των μηχανισμών σταθεροποίησης μέσα στην παγκόσμια οικονομία είναι περιορισμένα, με αποτέλεσμα η κάθε διεθνική οικονομική δραστηριότητα να ενέχει εξ αντικειμένου και ένα στοιχείο ακούσιας «κερδοσκοπίας» που τις περισσότερες φορές μάλιστα αποβαίνει δυσμενώς γιατί η πληροφόρηση που διαθέτει ο εμπορευόμενος για τις συναλλαγματικές εξελίξεις και κυρίως η ταχύτητα αντιδράσεως του σε αυτές, υπολείπονται πάντα των αντίστοιχων δυνατοτήτων που έχουν οι επενδυτές-κερδοσκόποι των οποίων κύρια ενασχόληση είναι ακριβώς οι συναλλαγματικές ισοτιμίες.

Εάν σε αυτές τις παρενέργειες προστεθεί και το τεράστιο πρόβλημα της υπερχρέωσης των «αναπτυσσόμενων» χωρών, πρόβλημα το οποίο στην μία του διάστασης είναι συνάρτηση του καθεστώτος των κυμαινόμενων ισοτιμιών (λόγω της απογείωσης της τιμής του δολλαρίου που προκλήθηκε, όπως και η απογείωση των επιτοκίων, από τον υπερ-δανεισμό του δημοσίου των ΗΠΑ κατά την Ρηγκανική περίοδο), αντιλαμβάνεται κανείς εύκολα πόσο δυσμενείς είναι οι επιπτώσεις συνολικά στο διεθνές εμπόριο και στον ρυθμό της οικονομικής ανάπτυξης.

Γ' Προτάσεις για μεταρρύθμιση

Αυτοί οι οποίοι προτείνουν μία μεταρρύθμιση του διεθνούς νομισματικού συστήματος ώστε να εξαλειφθούν τα δεινά που προκαλεί στην διεθνή οικονομία, θα ήταν δυνατόν να χωρισθούν σε δύο κατηγορίες: στους «πραγματοστές» και στους «ριζοσπάστες».

Η «πραγματιστική» προσέγγιση θεωρεί αφ' ενός μεν ότι τα περιθώρια που υπάρχουν για μία διεθνή οικονομική συνεργασία δεν είναι πολύ μεγάλα, αφ' ετέρου δε ότι το υπό δημιουργίαν σύστημα θα πρέπει να συνδυάζει τα θετικά σημεία των άλλων συστημάτων: την εξασφάλιση μίας «υγιούς», δηλαδή μη-κερδοσκοπικής, διεθνούς κινητικότητας των κεφαλαίων (χαρακτηριστικό των σταθερών ισοτιμιών), και τους μηχανισμούς προσαρμογής των επί μέρους οικονομιών (χαρακτηριστικό των κυμαινόμενων ισοτιμιών). Είναι προφανές λοιπόν ότι πρόκειται για προτάσεις δημιουργίας ενός μηχανισμού σχετικά συγγενούς με το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα που θα χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη μίας «ζώνης» εντός της οποίας θα διακυμαίνεται η εξωτερική ισοτιμία των συμμετεχόντων νομισμάτων. Την πλέον επεξεργασμένη και διεξοδική πρόταση προς αυτή την κατεύθυνση την έχουν διατυπώσει οι καθηγητές Τζων Ουίλλιαμσον και Μάρκο Μίλλερ και αφορά τα τρία βασικά νομίσματα των παγκοσμίων συναλλαγών (μάρκο, γιεν, δολλάριο). Η σχέση τους – σύμφωνα με την πρόταση αυτή – θα μπορεί να διακυμανθεί σε ποσοστό 10% επί της αρχικής, σταθμισμένης με βάση τις εμπορικές ανταλλαγές, ισοτιμίας τους για να αντισταθμίζονται οι ενδεχόμενες διαφορές στον ρυθμό του πληθωρισμού. Η επιλογή των βασικών ισοτιμιών θα λάβει υπ' όψιν της το κατά πόσον οι εμπλεκόμενες οικονομίες θα πρέπει μεσοπρόθεσμα να είναι ελλειμματικές ή πλεονασματικές στον λογαριασμό κεφαλαίου (πράγμα που σημαίνει ελαφρώς υποτιμημένα ή υπερτιμημένα νομίσματα). Οι κυβερνήσεις θα χρησιμοποιούν την νομισματική πολιτική αλλά και την παρεμβατική πολιτική στην αγορά συναλλάγματος για να διατηρούν την ισοδυναμία των νομισμάτων μέσα στα όρια της ζώνης διακύμανσης. Τοιουτοτρόπως θα υπάρχει μία νομισμα-

τική σταθερότητα που θα προάγει τις συναλλαγές ενώ παράλληλα δεν θα αφήνει περιθώριο για κερδοσκοπική κίνηση κεφαλαίων από την μία νομισματική κυκλοφορία στην άλλη. Σε εξαιρετικές όμως περιπτώσεις οι κυβερνήσεις θα έχουν την διακριτική ευχέρεια να αγνοήσουν τα όρια της ζώνης διακύμανσης, πράγμα που θα καθιστά ακόμη περισσότερο επισφαλή κάθε κερδοσκοπική προσδοκία.

Όπως μπορεί εύκολα να διαπιστωθεί η πρόταση αυτή είναι μία παραλλαγή του Ευρωπαϊκού Νομισματικού Συστήματος με μερικές ελάσσονες διαφορές (δηλαδή ότι στηρίζεται στις πραγματικές και όχι στις ονομαστικές ισοτιμίες και ότι οι εξισορροπιστικές αναπροσαρμογές, λόγω του τετραπλάσιου εύρους της ζώνης, είναι αυτόματες και συνεχείς). Η κριτική των «ριζοσπαστών» όμως εστιάζεται ακριβώς σε αυτό: η σχετική επιτυχία του ENM οφείλεται κατά κύριο λόγο στο ότι έχει μεταβάλει ουσιαστικά την Ευρώπη σε μία «ζώνη μάρκου» και δοθείσης της βιωματικής – και συνταγματικά κατοχυρωμένης – αποστροφής των Δυτικο-Γερμανών για τον πληθωρισμό, υπήρξε θιώσιμο και λειτουργικό γιατί δεν υπονομεύθηκε από μία «ασύνετη» δημοσιονομική και μία «διδοτική» νομισματική πολιτική. Η επέκταση του σε παγκόσμια κλίμακα ή τουλάχιστον στην κλίμακα των τριών οικονομικών γιγάντων προϋποθέτει από την πλευρά τους την σκληρή απόφαση για – μεγαλύτερο ακόμη – περιορισμό της μακροοικονομικής τους αυτονομίας. Εδώ λοιπόν βρίσκεται το κρίσιμο σημείο: είναι φρόνιμο άραγε, ρωτούν οι οπαδοί των «ριζοσπαστικών» απόψεων, να στηριχθεί μία νέα περίοδος νομισματικών σχέσεων στην καλή προαίρεση των ΗΠΑ οι οποίες ως γνωστόν έχουν δυναμιτίσει με την δημοσιονομική τους πολιτική τόσο το σύστημα των σταθερών, όσο και το σύστημα των κυμαινόμενων ισοτιμιών; Ή, ακόμη και αν οι ΗΠΑ αποδεικνύονταν στο μέλλον πρωταθλήτριες της σύνεσης και της υπευθυνότητας, είναι σωστό να στηρίζεται η καλή λειτουργία του συστήματος των διεθνών οικονομικών σχέσεων στην καλή προαίρεση των εμπλεκόμενων; (Για δε το ΕΝΣ δεν παραλείπουν επίσης να υπομνήσουν ότι ένας άλλος παράγοντας της σταθερότητάς του ήταν οι, μέχρι εντελώς πρόσφατα ισχύοντες, περιορισμοί στην έξοδο κεφαλαίων από την Γαλλία και την Ιταλία).

Η απόρριψη των πιο πάνω ισχυρισμών δεν είναι εφικτή. Πράγματι το σύστημα των διεθνών οικονομικών σχέσεων πρέπει να έχει από μόνο του την δυνατότητα να εγγυάται την σταθερότητα και πράγματι πρέπει να διαθέτει τους αυτόματους μηχανισμούς εκείνους που θα καθιστούν τις επιφέρουσες ανισορροπίες παρεκβάσεις αδύνατες. Όμως τα μόνα συστήματα που θα διέθεταν τέτοιες δυνατότητες θα ήταν ή ένα σύστημα «οιονεί κανόνος χρυσού» ή ένα σύστημα παγκόσμιας νομισματικής ενότητας όπου το εκδοτικό προνόμιο διεθνώς θα το διέθετε μία κεντρική εκδοτική τράπεζα. Η δεύτερη αυτή περίπτωση της διεθνούς εκδοτικής τράπεζας (εξέλιξης ίσως του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου) με το διεθνώς μοναδικό νόμισμα (εξέλιξης ίσως των «Ειδικών Τραπεζικών Δικαιωμάτων»), πέραν του ότι δεν προσφέρει απόλυτη διασφάλιση έναντι του ενδεχομένου διεθνών πληθωριστικών πιέσεων, είναι στην παρούσα στιγμή η λιγότερο εφικτή. Έτσι απομένει το ενδεχόμενο του «οιονεί κανόνος χρυσού» δηλαδή ενός συστήματος που θα αποτελεί ελαφρά παραλλαγή – σε τεχνικές λεπτομέρειες – εκείνου που ίσχυε στην περίοδο 1870-1914 και έγινε γνωστό ως «κανόνας χρυσού». Η διαφορά θα έγκειται στο γεγονός ότι τα εθνικά νομίσματα δεν θα είναι μετατρέψιμα σε χρυσό αλλά σε ένα καλάθι άλλων πολύτιμων υλών ή προϊόντων. Έτσι θα μπορούν να αποφευχθούν δύο ειδών κίνδυνοι: πρώτον, η υπερβολική εξάρτηση του διεθνούς επιπέδου τιμών από δύο χώρες, δηλαδή την Νότιο Αφρική και την Σοβιετική Ένωση

που είναι οι κύριοι παραγωγοί χρυσού· δεύτερον, οι πιθανές αυξομειώσεις των τιμών λόγω αύξησης ή μείωσης στις δυνατότητες εξόρυξης του χρυσού, αυξομειώσεις για τις οποίες οι «κλασσικοί» οικονομολόγοι, μεταξύ των οποίων και ο Μαρξ έχυσαν τόσο πολύ μελάνι.

Βέβαια υπάρχουν δύο βασικές ενστάσεις σχετικά με το σύστημα αυτό. Η πρώτη αφορά την σύνθεση του καλαθιού εμπορευμάτων που θα επέχει την θέση χρυσού: πολλοί οικονομολόγοι αντιμετωπίζουν με σκωπτικότητα την ιδέα πως ένας κάτοχος νομισματικής κυκλοφορίας θα αντάλασσε τα χαρτονομίσματα που έχει στη διάθεσή του έναντι της αντιστοιχούσας ποσότητας κακάο, μαγγανίου και «φυστικοβούτυρου». Η δεύτερη αφορά το αν και κατά πόσο ο «κανόνας χρυσού» είχε λειτουργήσει θετικά για τις διεθνικές οικονομικές σχέσεις στο παρελθόν και το αν και κατά πόσο μπορεί να επιφέρει τα όσα ευεργετικά του αποδίδονται. Όμως και οι δύο αυτές ενστάσεις δεν ανθίστανται στην δοκιμασία της λογικής. Σχετικά με την πρώτη μπορεί να απαντήσει κανείς ότι μέτρο αναγωγής των νομισματικών κυκλοφοριών δεν θα είναι το φυστικοβούτυρο αλλά κάποια υψηλής αξίας «εμπορεύματα» (μεταξύ των οποίων και ο χρυσός) τα οποία άλλωστε ο εκάστοτε αγοραστής δεν θα χρειάζεται, αναγκαστικά, να τα μεταφέρει από χώρα σε χώρα αφού οι όποιες μεταφορές μπορούν να ελαχιστοποιηθούν μέσα από μία τραπεζική διαδικασία συμψηφισμού. Σχετικά με την δεύτερη ένσταση εκείνο που πρέπει να ειπωθεί είναι πως δεν υπάρχουν τεκμηριωμένες απόψεις για κάποια ανεπάρκεια του συστήματος. Αντίθετα οι ενδείξεις συνηγορούν ότι ο «κανόνας χρυσού» στην περίοδο που εφαρμόστηκε ανεμπόδιστα (1870-1914) προήγαγε σε σημαντικό βαθμό το διεθνές εμπόριο.

Το μόνο που του καταλογίζεται βάσιμα είναι το ότι ένα τέτοιο σύστημα δεν προσφέρει μηχανισμούς ομαλής «απορρόφησης» και ρύθμισης των κρίσεων αφού η επί μέρους κυβέρνηση δεν διαθέτει τα εργαλεία της νομισματικής και της συναλλαγματικής πολιτικής, ενώ επίσης και το εργαλείο της δημοσιονομικής πολιτικής είναι αποδυναμωμένο. Έτσι σε περιόδους κρίσης ο «χρυσός» (ο «οιονεί χρυσός») διαρρέει στο εξωτερικό, τα τραπεζογραμμάτια συσσωρεύονται στα χρηματοκιβώτια της κεντρικής τράπεζας η νομισματική κυκλοφορία συστέλλεται και το εμπορικό ισοζύγιο γίνεται ελλειμματικό. Για να επέλθει και πάλι ισορροπία στο επιθυμητό επίπεδο πρέπει να μειωθούν οι τιμές των προϊόντων πράγμα που προϋποθέτει την μείωση των τιμών των παραγωγικών συντελεστών (κυρίως της εργασίας και του κεφαλαίου). Έστω και αν αυτό συνέβαινε στον 19ο αιώνα, φαίνεται πράγματι λίγο δύσκολο να φαντασθεί κανείς πως κάτι παρόμοιο θα μπορούσε να συμβαίνει και στις αρχές του 21ου. Πρέπει όμως να ληφθεί υπ' όψιν πως ό,τι αποτρέπεται με την εφαρμογή του «οιονεί κανόνας χρυσού» είναι ακριβώς η επισειόμενη ιδέα της κρίσης. Στις κοινωνίες του «νεοκορπορατισμού» ή έστω της όποιας κοινωνικής συναίνεσης – και ως σημειωθεί εδώ πως με την πρόοδο της δημοκρατίας παγκοσμίως όλο και περισσότερες χώρες βαδίζουν προς το ιδεώδες αυτό – η συσσωρευμένη εμπειρία γύρω από τα οικονομικά θέματα, από την μία, και η επικρεμάμενη απειλή των αδήριτων αναγκαιοτήτων που θα επιβάλλει το ισχύον σύστημα, από την άλλη, θα καθιστούν επιτακτική στους τρεις κοινωνικούς εταίρους (κράτος, εργαζόμενους και φορείς επιχειρηματικότητας) την σύμμετρη και αναλογική υποταγή τους σε ένα πρόγραμμα ρύθμισης των οικονομικών δεδομένων, γεγονός που θα αποτρέπει την εμφάνιση μείζονων «κρίσεων».

Πέραν όλων αυτών, η ενδεχόμενη εφαρμογή του «οιονεί κανόνας χρυσού» σε πα-

γκόσμια κλίμακα είναι δυνατόν να έχει ευνοϊκές επιδράσεις και σε τρία άλλα πεδία των διεθνικών οικονομικών σχέσεων.

α) Προαγωγή της διαδικασίας απελευθέρωσης του διεθνούς εμπορίου, διαδικασία η οποία ως γνωστόν άρχισε μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο με την συμφωνία-θεσμό της GATT και η οποία σήμερα προσκρούει αφ' ενός μεν στον καλυμμένο προστατευτισμό των μεγάλων οικονομικών δυνάμεων (ΗΠΑ, Ιαπωνίας) αφ' ετέρου δε στην πρακτική των περισσότερων «αναπτυσσόμενων» χωρών που παρά την αποτυχία της προσπάθειας τους εξακολουθούν να επιμένουν στην εφαρμογή ενός «εσωστρεφούς» (αλλά όχι και «αποσυνδεδεμένου») υποδείγματος ανάπτυξης το οποίο – μαζί με άλλους ιστορικούς λόγους – βρίσκεται στην πηγή των αιτιών της οικονομικής τους καχεξίας. Οι ιδεολογικές και πρακτικές ωθήσεις από την μεταρρύθμιση του διεθνούς νομισματικού συστήματος, προς την κατεύθυνση της γενικότερης φιλελευθεροποίησης είναι προφανείς.

β) Περιστολή των κοινωνικών και πολιτικών παρενεργειών που έχει η άσκηση συναλλαγματικής πολιτικής από ορισμένες, επιτυχημένες ή αποτυχημένες οικονομικά, χώρες του αναπτυσσόμενου κόσμου. Οι βιομηχανικοί «δράκοι» της ΝΑ Ασίας επί παραδείγματι είναι γνωστό ότι στήριζαν, εν μέρει, την αλματώδη οικονομική ανάπτυξη τους σε ένα πολύ υποτιμημένο εθνικό νόμισμα, γεγονός που δημιουργούσε πιέσεις στο διοτιτικό επίπεδο των εργαζομένων οι οποίοι όμως δεν είχαν δυνατότητα αντίδρασης λόγω των αυταρχικών πολιτικών καθεστώτων. Αυτό θα μπορούσε να πει κανείς ότι αποτελούσε ένα είδος «αθέμιτου ανταγωνισμού» απέναντι σε άλλες χώρες με δημοκρατικό καθεστώς που παρήγαν ομοειδή προϊόντα (όπως για παράδειγμα η Ελλάδα για την εντεύθεν του 1974 περίοδο). Αντίθετα, πολλές χώρες της Αφρικής πλήττονται από λιμό και σιτοδεία γιατί προσπαθώντας να εφαρμόσουν μία «φιλολαϊκή» πολιτική, διετήρησαν για μεγάλη περίοδο υπερτιμημένο το νόμισμά τους ώστε να συμπίεσουν την τιμή των εισαγομένων τροφίμων. Οι συνεπαγόμενες όμως χαμηλές τιμές των αγροτικών προϊόντων απετέλεσαν ισχυρό αντικίνητρο για την εγχώρια γεωργική παραγωγή τους με αποτέλεσμα την εγκατάλειψη της υπαίθρου και τα δεινά που προαναφέρθηκαν.

Και στην πρώτη και στην δεύτερη περίπτωση η εφαρμογή μίας πολιτικής συναλλαγματικής ισοτιμίας πέρα από το επίπεδο κοινωνικής και οικονομικής ισορροπίας υπήρξε πρόξενος δεινών. Ο εξ αντικειμένου εξαναγκασμός των χωρών αυτών να υπαχθούν στο σύστημα του «οιονεί κανόνος χρυσού» θα απαλείψει κάθε δυνατότητα για πανάληψη παρομοίων καταστάσεων.

γ) Η αναγκαιότητα για αντιμετώπιση των προβλημάτων που αφορούν την οικολογική ισορροπία του πλανήτη απαιτεί κάποια οικονομική αποτίμηση των δυσμενών αλλαγών, αποτίμηση που θα επιτρέπει τον καταλογισμό του κόστους της όποιας περιβαλλοντικής αλλοίωσης στον αυτουργό της, αποτελώντας ισχυρό αντικίνητρο για ανάπτυξη δραστηριοτήτων που προξενούν οικολογικές επιβαρύνσεις. Η αποτίμηση αυτή μπορεί να γίνεται ευκολότερα και πειστικότερα όταν σαν μέτρο αναγωγής λαμβάνεται μία σταθερή χρονικά ενιαία νομισματική μονάδα. Πέραν δε τούτου θα πρέπει να καταβληθούν από τις αναπτυγμένες χώρες προς τις αναπτυσσόμενες κάποιες εισφορές και δάνεια που θα παρωθούν προς μία συμβατή με την οικολογική ισορροπία μορφή ανάπτυξης. (Η ιδέα αυτή σήμερα κερδίζει έδαφος διεθνώς όλο και περισσότερο). Αυτές όμως οι σημαντικές ροές πόρων δεν μπορούν να γίνουν με τον τρόπο που έγινε ο δανεισμός της δεκαετίας του '70. Απαιτείται η θεμελίωση ενός αξιόπιστου

συστήματος που θα χαρακτηρίζεται από σταθερότητα της διαχρονικής αξίας του μέτρου υπολογισμού των ροών, πράγμα που, και αυτό επίσης, είναι σε μεγάλο βαθμό δυνατόν να διασφαλισθεί με την εφαρμογή του «οιονεί κανόνος χρυσού».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

- Aftation F.-Losq E., *Les taux de change*, 1985, Paris.
Allais M., *Le fléau du crédit*, Le Monde, 27-6-1989.
Allais M., *Le désarroi de la pensée économique*, Le Monde, 29-6-1989.
Barro R.J., *Macroeconomics*, 1984.
Dornbusch R., *Open Economy Macroeconomics*, New York.
Economist (the), *Get ready for the phoenix*, 9-1-1988.
Economist (the), *Time to tether currencies*, 6-1-1990.
Friedman M., *The case for floating rates*, Financial Times, 18-12-1989.
Goodhart C., *The foreign exchange market: a random walk with a dragging anchor*, 1988, London.
Weiller J., *La balance des paiements*, 1979, Paris.
Williamson J.-Miller M., *Targets and Indicators: a Blueprint for the International Co-ordination of Economic Policy*, 1987, Washington.